

Kuka oli Elsa Heporauta?

1883 Puumala – 1960 Helsinki

LAPSUUS JA NUORUUS

Elsa syntyi Etelä-Savossa, Puumalan Sahanlahdessa, sahanhoitaja Johan Koposen kuopuksena. Elsan koulutie alkoi Mikkelin Suomalaisessa tyttökoulussa, josta hän jatkoi Helsingin Suomalaisen tyttökoulun lukioon ja pääsi yliopilaaksi vuonna 1903.

Elsa oli monipuolinen humanisti, jolla oli muun muassa ylempi kansakoulunopettaja-tartutkinto, kansanopiston opettajan pätevyys Tanskan Askovista ja lausunnan opettajan diplomi Dresdenistä. Nuori Elsa opiskeli Helsingin yliopistossa myös kirjallisuutta, filosofiaa, psykologiaa, taidehistoriaa ja ranskaa.

Elsan ja Frans Hästeskon häät Puumalassa 1907.

TYÖHÖN JA AVIOLIITTOON

Elsa Koponen toimi Huittisissa kansanopiston opettajana ja naisoppilaiden johtajattarena vuoteen 1907. Opiston johtajaksi tuli filosofian maisteri Frans Akseli Hästesko. Elsan ja Akselin tutustumista seurasi avioliitto. Häät pidettiin vuonna 1907 Puumalassa.

ELSA JYVÄSKYLÄSSÄ

Hästeskot muuttivat vuonna 1910 Jyväskylään Ilkka-poi-kansa kanssa kun Akseli sai toimen seminaarin suomen kielen lehtorina. Elsalla ja Akselilla oli merkittävä rooli Jyväskylän kulttuuri- ja sivistyselämässä. Vanhimman pojan varhainen kuolema vaikutti Elsa Heporautaan koko hänen elämänsä ajan. Perheeseen syntyi vielä Ilari (1914), Tuuri (1922) ja Arijoutsu (1928).

KULTTUURIVAIKUTTAJA

Heporautojen (vuoteen 1935 Hästesko) toiminta Suomen kulttuurin rakentamisessa oli huomattava. Heidän työnsä vaikutti kasvatukseen ja opetuksen käytäntöihin alkuopetuksesta aikuisopetukseen saakka. Hästeskot toimivat aktiivisesti nuorisoseura- ja naisliikkeessä, tekivät koti-seututyötä sekä folkloristiikan ja kansatieteen tutkimusta.

ELSA HELSINGISSÄ

Hästeskot muuttivat 1922 Helsinkiin, kun EA. Hästesko valittiin kansakoulunopettajia valmistavan seminaarin johtajaksi. Elsa oli jo tuolloin tunnustettu toimittaja, opettaja, kysytty juhlapuhuja ja kirjailija.

KALEVALA KORU

Kalevala innosti Elsaa perustamaan Kalevalaisten Naisten yhdistyksen vuonna 1935. Kalevala Koru-yritys aloitti toimintansa Elsan ja Aino-Mari Mecklinin toimesta 1937. Sotavuodet 1939–1945 käynnistivät Kalevalaisten Naisten äitikititoiminnan. Lähes 2500 äitiä sai kolmiviikkoisen ilmaisen oleskelun Kalevalaisten Naisten äitikodeissa vuosina 1942–1946 eri puolilla Suomea.

Heporautojen kesäkodit Mikkelin Huuhonniemessä ja Ristiinan Aitoniemessä olivat kulttuurikeitaita. Kyläläiset ja ulkomaiset arvovieraat sulautuivat Heporautojen hoivissa suurperheeksi. ”Sitä kulttuuriantia, elämänrikkautta tulee ikävä, sitä ei korvaa mikään”, suri postinhoitaja Taimi Heporautojen ajan päättyessä Ristiinassa.

Elsa Heporauta on haudattu Jyväskylän Vanhalle hautausmaalle.

Huuhonniemen kesähuvilalla.

”Sitä kulttuuriantia, elämänrikkautta tulee ikävä, sitä ei korvaa mikään”

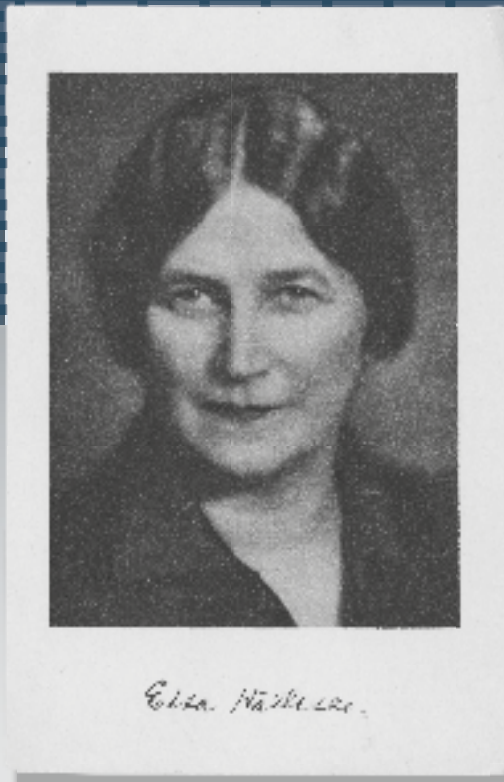
Elsa Jyväskylässä

kulttuurityön kukoistuksen aikaa 1910–1922

Hästeskon perheen panos Jyväskylän kulttuuri- ja sivistyselämään on ollut merkittävä. Kiinnostus kansanperinteeseen, kotiseutu- ja nuorisotyöhön sekä Kalevalaan oli yhteistä molemmille puolisoille. He toimivat nuorisoseura-

Elsa ja Frans Aksel kulkivat pitämässä yleistajuisia esitelmää osuustoiminnasta ja isänmaallisista asioista.

liikkeen voimahahmoina järjestäen kursseja, juhlia, toimitivat julkaisuja ja kirjoittivat lehtiin. Nuorisoseuraliikkeen 40-vuotisjuhla Jyväskylässä vuonna 1921 oli vahva näyttö Elsan innostuksesta ja organisointikyvystä.

Keski-Suomen Nuoriso Seurojen Liitto oli hyvissä varoissa ja toimi aktiivisesti Akselin ja Elsan toimikautena. Tuolloin Elsan toimeliaisuus ulottui myös Mikkeliin, jossa hän myötävaikutti Suomen nuoriso-opiston perustamiseen.

KULTTUURIKOTI

Elsa piti kotonaan lausuntaopistoa ja filosofista Veritas-keskustelukerhoa.

Vuoden 1918 sota-ajan kokemukset saivat Elsan toimittamaan kirjasarjan Sankaripoikia I – III kaatuneiden alaikäisten muistoksi. Se oli rohkea teko, sillä kirjaan oli koottu muistoja sekä valkoisten että punaisten puolella menehtyneistä alaikäisistä. Elsan tavoitteena oli rakentaa siltaa poliittisesti jakautuneessa Suomessa.

Hästeskon koti Jyväskylässä. Suunnitellut Elsan idean pohjalta Juho Jussila vuonna 1912.

Elsa ja Frans Akseli Heporauta, hopeahäät 1932.

Heporaudat Helsingissä

1922–1960 – kalevalaisen kulttuurin renessanssiaikaa

Elsa Heporauta jälkeläisineen 1960-luvulla.

Helsingin rautatieasema, vihitty käyttöön 1919.

Perhe siirtyi Helsinkiin vuonna 1922. Akseli aloitti johtajana pääkaupunkiin perustetussa kansakoulunopettajia valmistavassa seminaarissa. Vuonna 1927 Akselista tuli Suomalaisen Normaalilyseon yliopettaja ja myöhemmin rehtori.

Pariskunta osallistui aktiivisesti Helsingin suomenkieliseen kulttuuri- ja sivistyselämään.

Elsa teki useita ulkomaanmatkoja. Hänen julkaisujaan ilmestyi vuosittain: lastenkirjoja, näytelmiä, romaaneja, lehtikirjoituksia ja eläintarinoita.

KALEVALAISTEN NAISTEN LIITTO SYNTYY

Elsa oli aikakauden keskeinen kulttuurivaikuttaja, jolta Kalevalan 100-vuotisjuhla vuonna 1935 ei jäänyt huomiotta. Elsa sai ajatuksen vahvistaa kansallista kulttuuria ja organisoï puolueista, yhteiskuntaluokista ja kielitaustoista riippumattoman naisten yhdistyksen vuonna 1935. Naisten yhdistyksen ensimmäinen tehtävä oli Elsan mukaan saada muistomerkki kalevalaiselle naiselle. Hanketta varten kerättiin varoja valmistamalla muinaiskorujen jäljennöksiä.

ÄITIKODIT SOTA-AIKANA

Sota-aika 1939–1945 muutti patsashankkeen avustustyöksi. Kalevalaiset Naiset auttoivat muun muassa vähävaraisia äitejä, siirtolaisperheitä ja inkeriläisiä. Vuosina 1942–1946 äiti- ja evakkokoteja oli kaikkiaan yhdeksän ja niissä vieraili lähes 3000 ihmistä. Tähän hyväntekeväisyystoimintaan yhdistys käytti varoja noin 4,5 miljoonaa markkaa.

Äitejä virkistymässä Koivulan äitikodissa.

Elsan lapsuuden Puumala

SAHANLAHTI PUUMALASSA

Miettulan saha Puumalassa on Elsan synnyinpaikka (nykyinen Sahanlahti). Saha oli pitäjän kuuluisin teollisuuslaitos, jonka kruununvouti Meinander oli perustanut jo vuonna

Juhana Koponen

1765. Se oli maakunnan ensimmäinen vientisaha, jonka ympärille muodostui eläväinen yhdyskunta. Siellä toimi mylly, meijeri, kauppa ja sahanvalttarin apteekki. Tämän yhdyskunnan merkkihahmo oli sahanhoitaja Juhana Koponen, Elsan isä.

Isä oli lahjakas, älykäs ja sosiaalinen. Hänellä oli työnsä ohella luottamus- toimia sekä Puumalan seurakunnassa että val-

tionhallinnossa. Juhana Koponen oli säätyvaltiopäivillä talonpoikien edustajana vuonna 1899.

VILKAS PITÄJÄ

Elämä oli vuosisadan vaihteessa vilkasta. Tukkeja uitettiin pohjoisesta Kaitajärveä pitkin sahattavaksi. Kauppa oli auki miltei yötä päivää. Asioita hoidettiin kirkonkylällä hevospelillä. Kesällä sahanhoitaja matkasi kieseissä tai laivassa, talvisin reessä. Matkaa oli alle kymmenen kilometriä Hylkeenlahden maantietä pitkin kirkolle.

RELIEFI

Nykyisen Sahanlahden päärakennuksen ulkoseinässä on Nina Sailon tekemä pronssinen Elsa Heporauta -reliefi. Kalevalaisen Kulttuurin Säätiö lahjoitti sen vuonna 1986 Puumalan Kalevalaiset Naiset ry:lle. Kaikki Heporaudan pojat olivat luovutustilaisuudessa paikalla.

Sahanlahti nykyasussaan.

Miettulan saha, vesirattaan jäännökset

Tuukkalan korustoa.

Kalevala Koru

- Ken kantaa Kalevalaa?

Kalevala täytti 100 vuotta vuonna 1935. Messuhallin pääjuhlassa Elsa vaikutui karjalaisten runonlaulajien esityksestä. Näyssään hän oli kertoman mukaan nähnyt vanhan naisen kysyvän:

KEN KANTAA KALEVALAA?

Tästä kysymyksestä tuli Elsalle tärkeä haaste. Hän pani alulle hankkeen, jonka tavoitteena oli pystyttää kalevalaisen naisen patsas ja voimistaa kalevalaista kulttuuria. Tälle aatteelliselle pohjalle syntyi Kalevalaisen Naisen Muistomerkkitoimikunta.

Hanketta rahoitettiin keräyksillä ja lahjoituksilla, mutta tulos oli laiha. Niinpä Elsa esitti idean, että maan poveen aikanaan tallettu ja museoihin siirretty kulttuuriperintö kuten hautalöytöjen muinaiskorut, nostettaisiin suuren yleisön tietoisuuteen. Elsa otti nimiinsä lainan, jonka turvin valmistettiin ensimmäiset Tuukkalan hautalöytöjen mukaiset, Germund Paaerin suunnittelemat korut.

Kalevala Korun taru alkoi Kaisa Kallion teekutsuilla 1937 Presidentinlinnassa, jossa Elsan ja Aino-Mari Mecklinin järjestämä korunäyttely sai innostuneen vastaanoton.

Elsa Heporaudan ajatus aatteellisen toiminnan ja yritystoiminnan erottamisesta toteutettiin vuonna 1941. Silloin perustettiin erillinen osakeyhtiö, Kalevala Koru Oy.

Kestikartano

Kestikartano oli kansallinen suurluomus ”Elsan hengessä”. Arkkitehti Aarne Ervi sai tehtäväkseen suunnitella näyttävän hirsilinnan keskelle Helsinkiä.

KANSANPERINNETTÄ

Kestikartanon kalevalaisen yleisvaikutelman ja interiöörin luomiseksi Ervi neuvotteli yksityiskohdista kansanperinteen asiantuntijoiden kuten filosofian tohtori Jouko Hautalan ja Lars Petterssonin kanssa. Ervi haki vaikutteita Kalevalasta ja Kantelettaresta.

Hankkeen pääperiaatteena oli kalevalaissävyinen sisustus ja suomalaiskansallinen ruokalista. Kestikartano toimi korkeatasoisena ravintolana 1945–1967 Keskuskatu 7:ssä.

Pula-ajasta huolimatta Kestikartanoon onnistuttiin keräämään tuiki tärkeitä tarvikkeita, kuten järeitä honkia, leivinuunin rakennustarpeet, sähköjohtoja ja peltavia eri puolilta Suomea. Ruotsista saatiin

lahjaksi puuvillalankoja ja ostettiin 200 kg nauloja, jotka Tornion Kalevalaiset Naiset salakuljettivat Suomen puolelle vaatteidensa alla.

Vaikka raaka-aineita oli vaikea saada, yksityiskohdat toteutettiin huolellisesti. Esimerkiksi tarjoilijoiden puvut suunnitelti taiteilija Laila Karttunen hautalöytöjen perusteella ja kupariset kahvipannut oli valmistettu vanhan raumalaisen mallin mukaan.

Elsa Heporauta ja Louhi-patsas Kestikartanossa.

LOUHI-PATSAS

Myös Arne Ervin suunnittelema Louhi-patsas saatiin vihdoin Kestikartanoon.

Louhi on Kalevalaisten Naisten Liiton vertauskuvallinen esiäiti. Louhi on peloton johtaja ja omiensa puolta pitävä äitihahmo. Elsa Heporauta näki Louhen modernin naisen esikuvana. Aikansa taloushallinnon osaaja eli taitava emäntä vertautuu nykyajan naisjohtajiin, jotka rikkovat lasikattoja.

Karkun riipus

Kirjailija Elsa Heporauta

Elsa Hästesko aloitti kirjallisen tuotantonsa vuonna 1922. Tätä ennen hän oli tehnyt toimitustöitä ja kirjoitellut lehtiin.

SOTAKIRJEENVAIHTAJA

Elsa hakeutui Keski-Suomen Sanomalehden sotakirjeenvaihtajaksi vuonna 1918. Hän sai Karjalan rintaman komentaja Aarne Sihvolta tehtävään erityisluvan. Elsa kirjoitti kansalaissodan ratkaisevista tapahtumista Vuoksen rintamalla sodan viimeisinä viikkoina.

Sotatapahtumat ja katkera juopa kansalaisten välillä sai Elsan toimittamaan nuorista kaatuneista kertovan Sankaripoikia -teoksen 1918.

MONIPUOLINEN KIRJAILIJA

Elsa Heporaudan tuotannossa on tietoteoksia, näytelmiä, eläintarinoita, novelleja ja 28 romaania. Hänen päätyönään pidetään kolmiosaista omaelämäkerrallista romaania *Ursula Keivaara*, josta hän sai valtion palkinnon.

ELSA AMERIKASSA

Elsa Heporauta teki keväällä 1939 laajan työmatkan Amerikkaan, jossa hän piti 75 esitelmää ja ainakin 40 puhetta. Elsalla oli mukanaan Kalevala Korun koruja ja hän luovutti kultaisen Karkun riipuksen Eleanor Rooseveltille Valkoisessa talossa.

Elsa Amerikassa 1939.

Elsan jalanjäljet Puumalassa

PUUMALAN KALEVALAISET NAISET RY JA HELKANUORET

Puumalan Kalevalaiset Naiset ry pitää esillä Elsa Heporaudan elämäntyötä, Kalevalaa ja tukee suomalaista kulttuuria

- pystyttämällä kesäkaudeksi näyttelyn Heporauta-huone
- järjestämällä vuosittain perusopetuksen 6. luokan oppilaille Kalevala-kulttuurikilpailun. Voittajat saavat arvonimet Pikku-Elsa ja Pikku Seppo Ilmarinen
- osallistumalla Kalevalaisten Naisten Liiton tapahtumiin.

Puumalan Kalevalaiset Naiset ry on perustettu 1983 ja jäseniä on noin 60.

Puumalan Hurissalosta 1996 löytyneen pronssikorun jäljennös.
Valmistaja ja myyjä: Kultra-Seppo.

PUUMALA-SEURA

Elsa Heporauta ei koskaan unohtanut Puumalaa. Hän vaikutti Puumala-Seuran syntyyn ja osallistui Puumalan kansallispuvun suunnitteluun. Elsa piti yhteyttä kummilapsiinsa ja vieraili juhlissa, joiden ohjelmistoa hän ohjasi Helsingistä käsin.

Puumalan kansallispuvun esittely

Elsa Mieltulan Auvissa (kolmas oik.)

NÄYTTELYTEKSTIEN LÄHTEET

Hirvonen, Maija: Elsa Heporauta eräs elämäkerta
Jyrkkä, Nina: Jyväskylän yliopisto, Folkloristiikan klassikot 2007,
Kajannes, Katriina: Kauneuden jumalallinen totuus
Kajannes, K.: Elämänpolun kaarteissa
Malmberg, Raili: Heporauta, Elsa. Kansallisbiografia
Mäkelä, Anneli: Ken kantaa Kalevalaa
Numminen, Jaakko: Heporauta, Frans Akseli. Kansallisbiografia
Pajunen, Matti ym: Puumalan historia II
Pirta, KNL:n kulttuuri- ja jäsenlehti, eri vuosikerrat
Puumala-lehti, Puumala-Seuran julkaisema paikallislehti, eri vuosikerrat
Pulkkinen, Katri: Aikalaishaastatteluja

KUVALÄHTEET

SKS KIA / Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, kirjallisuusarkisto, KNL / Kalevalaisten Naisten Liitto, Kalevala Koru Oy, Puumala-seura, Puumalan kunta, Jyväskylän kaupunginarkisto, Arne Hästesko, Helena Rossi, Matti Vainikka, Seppo Reponen.

Copyright: Puumalan Kalevalaiset Naiset ry ja Puumalan kunta. Näyttelyn tuottamista ovat tukeneet Etelä-Savon taidetoimikunta, Puumalan kunnan kulttuuripalvelut ja Kalevalaisten Naisten Liitto. Mainospilaja 2013.

Elsan nimikkopolku polveilee Torikko-järven maastossa.
Polkua ylläpitää Puumalan kunta ja LC Puumala.